

ATASÖZLERİ IŞIĞINDA AİLE HAYATI VE EĞİTİMİ

MUSTAFA KÖYLÜ*
AYŞEGÜL GÜN**

Family Life and its Education in the Light of Proverbs

Abstract: Thorough the history, family has been the basic institution of the society and has played an important role in terms of transmitting culture from one generation to the other. Today, it seems that this structure has begun to loss its importance and there are some corruptions in terms of inner family relations. In order to solve this problem, we need to seek the reasons for corruptions of family life and to make some suggestions for reducing these problems, more importantly, to raise consciousness for people. At this point, religious educators can and must do something. The main purpose of this article is to evaluate some Turkish proverbs in terms of the importance of family, chosen of spouse, the continuousness of family, and some conditions required in inner family relations based on religious sources and psychological and so-

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. [mkoylu@omu.edu.tr].

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi ABD.
[aymet_y@hotmail.com].

ciological research. Lastly, some suggestions concerning family and its education were made for readers.

Key Words: Family, education, proverb.

Öz: Aile tarih boyunca, toplumun temelini oluşturan ve kültürün gelecek nesillere aktarımında önemli görevler üstlenen toplumsal bir kurum olmuştur. Günümüzde ise, bu yapının giderek önemini kaybetmeye başladığı ve aile içi ilişkiler açısından bir takım bozulmaların yaşandığı gözlenmektedir. Bu olumsuzlukların üstesinden gelebilmek için, nedenlerinin araştırılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi, konunun önemi hakkında insanların bilinçlendirilmesi gereklidir ve bu açıdan konu din eğitimcilerinin de ilgi alanı içine girmektedir. Bu amaçla hazırlanan bu çalışmada, ailenin ve eş seçiminin önemine, ailenin devamlılığına ve aile içi ilişkilerde dikkat edilmesi gereken hususlara dair söylenmiş atasözleri, dinin emirleri ve sosyolojik araştırmalar eşliğinde ele alınmış ve birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

6 Anahtar Kelimeler: Aile, eğitim, atasözü

OMÜİFD

Giriş

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar, aile hayatında çok ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin temelini de, 20. yüzyılda gerçekleşen şehirleşme/kentleşme ve seküler yaşam şekli oluşturmaktadır. Yaşanan bu hızlı toplumsal değişikliklerle beraber geleneksel aile yapısı küçülerek çekirdek aile yapısına dönüşmüş, geleneksel aile bağları zayıflamış, ailenin işlevleri farklılaşmış, boşanma, evlilik dışı doğum, tek ebeveynli aile oranları artmış; yeniden evlenmeler, üvey aile oluşumları, evlenmeden birlikte yaşamayı tercih edenler ve günümüzün çocuk merkezli aileleri ortaya çıkmıştır.¹ Her ne kadar günümüzde bazı ailelerde ya da toplumlarda, geçmiş dönemlerin basit yaşam tarzlarına geri dönüş

¹ Özge Z. Dündar, "Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri," *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar*, ed. Nurşen Adak, Ankara: Ekinoks Yayınları, 2012, s. 39.

teşebbüsleri olsa da, aile sosyologları, bu oluşumların büyük çapta etkili olmayacağına inanmaktadırlar.

Burada sormamız gereken en önemli soru şudur: Acaba gelecekte aile kurumu ne olacaktır? Elbette gelecek hakkında öngöründe bulunmak kolay bir iş değildir. Gelecekte ailenin nasıl olacağı sorusuna uzmanların verdikleri cevaplar bir hayli değişmektedir. Bununla birlikte bu konuda biri iyimser, diğeri de kötümser olmak üzere iki görüş hâkimdir. İyimser görüşe göre, günümüzdeki ailenin düşüşü ya da çöküşü, hakikatten ziyade bir mitolojidir. Dolayısıyla ailenin öneminde bir düşüş söz konusu olmayıp, sadece çağdaş toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir değişim söz konusudur. Kötümser görüşe göre ise, hâlihazırda çöküş halindeki aile, çökmeye ve bozulmaya gelecekte de devam edecektir. Aile hayatındaki çöküşü savunan kişilerin iddiasına göre, tüm dünya ülkelerinde 20. yüzyılın başlarında, çocuklar daha ziyade anne ve babalarıyla birlikte yaşayıp, evlilik müessesesi daha güçlü ve evlilik oranları da daha yüksek iken, son zamanlarda tüm dünya ülkelerinde boşanma oranları artmakta, bekârlık bir yaşam şekli olarak tercih edilmekte ve çocuk yapmama da normatif olarak kabul edilmektedir. Yine bu görüşü savunanlara göre aile, geçmiş dönemlere göre fonksiyon, güç ve otoritesini kaybetmiştir. Kültürel bir değer olarak ailenin önemi azalmıştır. İnsanlar aile yaşamına ilişkin zaman, para ve enerji harcamak yerine, daha çok kendileri için yatırım yapmaktadır.²

Kötümser görüşe sahip olan kişiler, günümüzdeki aile yapısının yerine gelecekte, “alternatif aile şekilleri”nin olacağını öngörmektedirler. Bu alternatif aile şekilleri şunları içerecektir: Tek ebeveynli çocuklar, aynı cinsiyete sahip kişiler ve çocuklar, aynı cinsiyete sahip çocuksuz aileler, çocuksuz karşı cinsten bireyler, çocuklu karşı cinsten olan bireyler ve kadın-erkek ve çocuklardan oluşmuş birlikte yaşayan aileler.³ Yukarıdaki

² Jack Balswick and Judith Balswick, “The Future of Religious Education of the Family,” *Handbook of Family Religious Education*, ed. Blake J. Neff and Donald Ratcliff, Alabama: REP, 1995, ss. 258-259.

³ Balswick and Balswick, “The Future of Religious Education,” s. 259.

ihtimallerin gerçekleşmesi, en azından tüm toplumlar için uzak bir ihtimal olsa bile, gelecekte boşanmaların artacağı, boşanan kişilerin bir daha evlenmeyecekleri ve evliliğin meşru ve hukuki bir birliktelik olarak kabul edilmeyeceği kesin gibi görülmektedir. Hatta *Time Dergisi*'nin bu konudaki öngörüsü daha radikaldir. *Time Dergisi*, gelecekte ailenin ne tür değişikliklere uğrayacağını sormak yerine, gelecekte bir ailenin olup olacağını sormanın daha mantıklı olacağını ileri sürerek, en azından Amerikan toplumunun gelecekte, “devlet destekli bebek yetiştirme çiftliklerine benzeyen kurumlarda” çocuklarını yapabileceklerini öngörmektedir.⁴

Muhtemelen aile yapısında meydana gelen en önemli değişikliklerden ya da sorunlardan birisi de, aile ahlakı ve otorite sorunudur. Sekülerleşmenin de bir sonucu olarak, aileler kendi varlık nedenlerini, dini değerlerden öte, kendi zevkleri ve akli yorumlarına dayandırmaktadırlar. Cinsiyet rollerinin çağdaş tanımlamaları da geleneksel aile yapısının otoritesine karşı ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Otoriteyle ilgili diğer sorunlar ise, geniş aileye karşı çekirdek aile, erkeğe karşı kadın, çocuklara karşı ebeveyn ve devlete karşı aile şeklinde olacaktır ve olmaktadır.

Sonuçta günümüz aile yapısını tehdit eden krizleri şu şekilde özetleyebiliriz: Evlilik yaşının gecikmesi, boşanma olaylarının artması, aile rollerinin değişimi, tek ebeveynli çocuklar, aile bireylerinin sayının azalması, çocuk sahibi olmada karşılaşılan zorluklar, aile reisliği sorunu, ailenin yaşlanması, yalnızlık (tek başında yaşama sorunu), evlilik dışı yaşamın yaygınlaşması ve ekonomik sorunlar.

Toplumumuzda, her ne kadar Batı toplumlarında yaygın olduğu kadar ciddi düzeyde aile sorunları ya da aile yapısının değişimi söz konusu olmasa da toplumsal bir kurum olarak ailede birtakım problemlerin yaşandığı da bir gerçektir. Son zamanlarda yaygınlaşan, aileyle ilgili olumsuzluklar arasında, evlilik yaşının gecikmesini, boşanma oranlarını

⁴ Balswick and Balswick, “The Future of Religious Education,” s. 260.

artmasını ve buna bağlı olarak çocukların tek ebeveynleriyle yaşamasını, aile rollerinin değişmesini, aile reisliği sorununu, evlilik dışı yaşamın normal olarak algılanmaya başlamasını ve artmasını sayabiliriz. Elbette tüm bu gelişmeler de, başta çocuklar olmak üzere, tüm aile fertlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ailede yaşanan değişimlerin başında, baba ve annelik krizi gelmektedir. Zira sanayileşme, endüstrileşme ve kentleşmeyle birlikte çoğunlukla babaların sıkı bir şekilde fabrikalarda ya da diğer iş yerlerinde çalışmaları, onları ailelerinden ve evlerinden mahrum etmiştir. Endüstrileşmiş toplumlarda 1900'lü yılların başlarında, çocukların % 80'i babalarıyla birlikte hayatlarını geçirirken, bu oran geçmiş yüzyılın sonlarında % 10'a kadar düşmüştür. Bunları da çiftçi aileleri oluşturmaktadır. Şimdi ortaya babaya bağlı olmayan ve kendilerinin de çocuklarına nasıl babalık yapacağını ve onlarla nasıl duygusal bir bağ kuracağını bilmeyen bir baba modeli çıkmıştır.

Aileyle ilgili olarak söyleyebileceğimiz diğer önemli bir sorun da çocuk yetiştirme şeklidir. Özellikle tüketim odaklı medyanın dayatması, kendi örf, adet ve kültürümüzle pek bağdaşmayan batı merkezli çocuk psikolojisi ve pedagojisi bilgileri, geleneksel çocuk yetiştirme modelini altüst etmiştir. Sonuçta, temel hayat felsefesi "beni ne mutlu ediyorsa onu yaparım" şeklinde özetlenebilecek olan, kendi ihtiyaçlarını ön plana koyarak kendilerinden memnun olmaya odaklanan bir nesil ortaya çıkmıştır. Daha önceleri birçok insan için hayatta en önemli şey dürüstlük, çalışkanlık, vefakârlık ve başkalarına saygılı davranmak iken, ben nesline, "Beni ne daha çok mutlu edecekse, sadece onu yapmaya çalışıyorum. En önce kendimi düşünüyorum." şeklindeki hayat felsefesi hâkim olmuştur.⁵ Bu düşünce ve yaşam tarzı sadece batılı, gelişmiş ülke çocuklarını ve gençlerini değil, aslında küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünya ülkelerindeki çocuk ve gençleri etkiler hale gelmiştir.

⁵ Bu konuda oldukça güzel bir çalışma için bkz. Jean M. Twenge, *Ben Nesli*, Çev. Esra Öztürk, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009.

Böyle bir durum karşısında artık bizim şu soruyu sormamızın zamanı geldi: Acaba biz aile yaşam tarzımızı ve çocuk yetiştirme şeklimizi bu batı standartlarına göre mi ayarlayıp devam ettireceğiz, yoksa Kur'an ve sünnet temelinde, kültürel birikimimizi dikkate alarak mı devam ettireceğiz? Son 100-150 yıllık ürün ortada. O zaman meseleye biraz da kendi kültürümüzü dikkate alarak bakmamız gerekmektedir.

İşte bu makalenin amacı da kültürümüzün en önemli unsurlarından birisi olan atasözleri ışığında bu meseleye bakmak olacaktır. Bilindiği gibi atasözleri, bir milletin benliğinin aynasıdır. Çünkü bu özlü sözlerde bir milletin düşüncelerini, yaşayış biçimini ve geleneklerini görebilmek mümkündür. Atasözleri aynı zamanda milli zekâdaki keskinliği, hayallerdeki genişliği ve duygulardaki inceliği belirten değerli örneklerdir. İşte bu nedenle her atasözü kendi milletin damgasını taşır.⁶

10

OMÜİFD

Atasözleri hakkında yapılan derleme eserler incelendiğinde, doğumdan ölüme kadar hayatın her alanıyla ilgili söylenmiş pek çok atasözünün olduğu görülmektedir. Bunlar kendi içinde sınıflandırıldıklarında, özellikle aile ile ilgili birçok atasözünün bulunduğu ve hayat tecrübelerinin birer ürünü olan bu ifadelerin günümüz insanına yol gösterebilecek bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Anlatım gücü ve güzelliği bakımından birer dil ve kavram hazinesi olarak değerlendirilen atasözleriyle yetişen neslin benliğinin gelişiminde ve kişiliğini kazanmasında oldukça etkin olan aile, anne, baba, kadın gibi kavramların toplumsal yapı içerisindeki yerini ve rolünü göstermek mümkün olmaktadır.⁷

⁶ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt 1, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2013, s. 27.

⁷ Özcan Köknel, *Çatışan Değerlerimiz*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 365.

Biz bu makalemizde, İskender Pala ve Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan atasözleri kitaplarını temel alarak,⁸ aile hayatının farklı yönleriyle ilgili atasözlerini ele alıp incelemeye çalışacağız. Bu bağlamda; 1) evlilik ve eş seçimi, 2) ailede kalıtım-soyaçekim, 3) ailede anne ve babanın yeri ve önemi, 4) çocuk eğitimi, 5) kardeşler arası ilişkiler ve 6) aile birliğinin korunması konularını ele alacağız. Bunun için de yeri geldikçe, hem dini kaynaklardan hem de sosyal bilimlerden faydalanmaya çalışacağız.

1. Eş Seçimi ve Evlilik

İnsan hayatının en önemli gelişimsel ödevlerinden birisi de eş seçimi ve evliliğdir. Atasözlerinde, evlenmek suretiyle neslin devam ettirilmesi tavsiye edilirken, evliliğin geciktirilmemesi istenmektedir. *“Ocağın yakışığı odun; evin yakışığı kadın”* derken bir evin sıcak bir aile ortamına dönüşebilmesi için uyumlu bir eş seçiminin önemi vurgulanmakta, *“Erken kalkan yol (alır); er evlenen döl alır”*, *“At beslenirken, kız istenirken”* hatırlatmasıyla da her işte olduğu gibi evlilikte de uygun zamanın gözetilmesi istenmektedir. Çünkü evlilik birliğinin kurulmasındaki amaçlardan biri de çocuk sahibi olmaktır ve ilerleyen yaşla birlikte eşler bu nimetten mahrum kalabilmektedir. Yapılan araştırmalar eğitim seviyesi yükseldikçe kadınlarda çocuk doğurma oranının azaldığını ortaya koymaktadır. Buna göre, eğitim düzeyi düşük olan kadınların doğum sayısının daha fazla olduğu, yükseköğretim mezunlarının % 22,9'unun ise hiç doğum yapmadığı tespit edilmiştir.⁹

Kur'an-ı Kerim'de aile ile ilgili yüze yakın ayetin yer alması, Hz. Peygamber'in hadislerinde de aile hayatına ilişkin birçok hadisin bulunması, İslam Dini'nin evliliği önemsedğini ve teşvik ettiğini göstermektedir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber, "Sizden kimin evlenmeye gücü

⁸ İskender Pala, *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013; Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*.

⁹ *İstatistiklerle Kadın 2013*, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 16056, Mart 2014. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16056>, erişim tarihi: 26.01.2015).

yetiyorsa hemen evlensin.”¹⁰ buyurarak evliliğin geciktirilmemesini istemiş ve bu şekilde kişinin yasak olan fiillerden sakınabileceğini belirtmiştir. Kur’an-ı Kerim’de de “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.”¹¹ buyrulurak eşler arasındaki ilişkinin sevgi ve merhamet temelinde geliştirildiğinde, insan için bir mutluluk kaynağı olabileceği ifade edilmiştir. “Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin.”¹² ayetiyle de insanlara evlilik konusunda yardımcı olunması istenmiştir. İslamiyet’in bu telkinleri belki de “*Evolenenle ev alana Allah yardım eder*” ve “*Nikâhta keramet vardır*” atasözlerinin söylenmesine ve bu şekilde evlenmek niyetiyle yola çıkan gençlerin cesaretlendirilmesine neden olmuştur.

12

OMÜİFD

Kur’an-ı Kerim’de, evlilik teşvik edildiği gibi, insanlığa farklı açılardan örnek oluşturabilecek ailelerden de bahsedilmektedir. Bunlar arasında Kur’an, kendilerine verilen nimetlerle anılan Hz. Yakup’un ailesini, şükredici olması istenen Hz. Davud’un ailesini, seçkinliğiyle İmran’ın ve Hz. İbrahim’in ailelerini öne çıkarmış ve şahsiyet gelişiminde insanlara model olarak sunmuştur. Firavun ailesi ise, Allah’ın ayetlerini yalanlayan olumsuz bir örnek olarak gösterilmiştir.¹³

Evlilik birliğinde kadının yeri konusunda Türkçede birçok atasözü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, “*Evi ev eden avrat (yurdu şen eden devlet)*” ve “*Yuwayı dişi kuş yapar*” sözleridir. XV. Yüzyılda kullanılan “*Avret düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, avret bozduğu evi Tanrı yapmaz*” sözüyle paralellik gösteren bu ifadeler, yüzyıllardan beri kadının aile kurumundaki yerini ve önemini gösteren örneklerdendir.¹⁴ 19. Yüzyılın başlarında Mareşal

¹⁰ Ebu Davud, *Sünen*, Nikah 1.

¹¹ Rum (30); 21.

¹² Nur (24); 32.

¹³ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur’an’da Hz. İbrahim (A.S.)*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013, s. 93, 94.

¹⁴ Doğan Aksan, *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 53.

von Moltke'nin Türk kadınının ailedeki yeri ile ilgili şu sözleri oldukça dikkat çekicidir: "Avrupa'da bir genç kız, nişanlıktan evliliğe geçtiği zaman bir basamak inmiş olur... Türkiye'de kadının payesi, evlilikle yükselir. Gerçi kocasının emirlerine mutlak itaat eder. Fakat oğullarının, kızlarının, hizmetçilerinin de mutlak amiridir."¹⁵

Kadın, aile içerisinde kendine yüklenen sorumlulukları başarıyla yerine getirebilirse, ideal bir aile düzeni kurulmuş olacaktır. Ancak bunu başaramayacak karakterde kadınların da var olduğu ve bu tip kadınların evdeki dirliği bozabileceği "*Avrat var ev yapar; avrat var ev yıkar*", "*Kadın vardır vezir eder; kadın vardır rezil eder*" atasözleri ile hatırlatılmıştır.

Evliliği teşvik etmek için söylenmiş atasözlerimizden biri de "*İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyran olur*" sözüdür. İki kişi eğer birbirini seviyorsa, maddi imkânsızlıkların aşılabileceği varsayılmakta ve böylece beklentileri makul ölçüler içerisinde tutarak evlilik birliğini kurmak tavsiye edilmektedir. Bu söz aynı zamanda, evliliğe birtakım hayallerle adım atanların bakış açılarını da göstermektedir, denilebilir. Ancak evlilik gerçekleştikten sonra parasal konular, insanın üstesinden gelmesi gereken sorunlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Evli çiftler üzerinde yapılan bir araştırmada, kısmen sorun yaşanan alanlar sorulduğunda, erkekler için ilk sırayı % 56,9 ile "harcamalar" almıştır. Bunu, ev ile ilgili sorumluluklar, çocuklar ile ilgili sorumluluklar, gelirin yeterli olmaması ve ailece birlikte vakit geçirememek takip etmiştir. Erkeklerin belirttikleri sorun alanları ile kadınlarınkiler arasında da büyük bir uyum vardır.¹⁶

Evlilik kararını verirken eşler arasında uyumun gözetilmesi de ilişkinin sağlıklı bir şekilde devamını sağlayan unsurlardanıdır. Kültürümüzde "*Davul dengi dengine çalar*" atasözü ile ifade edilen bu gerçeklik, İslam hukukçuları tarafından da göz ardı edilmemiş, eşler arasında dini, iktisadi ve sosyal bakımdan bir denkleğin olması, evliliğin uyumu için bir

¹⁵ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt: 11, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 361.

¹⁶ *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011*, s. 246, 247.

tedbir olarak kabul edilmiştir. Örneğin Hanefi mezhebinde, kocanın kadına soy, Müslüman oluş, dindarlık, hürriyet, servet ve meslek bakımından denkliği aranmaktadır.¹⁷

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, potansiyel eşte tercih edilen 50 özellik içinde ilk 10 sırada eşini seviyor, dürüst, güvenilir, sadık, saygılı, sorumluluk sahibi, ruhen sağlıklı, hoşgörülü, temiz/bakımlı, merhametli olması yer almıştır.¹⁸ Evli çiftler üzerinde yapılan bir araştırmada da erkekler evlenilecek kişide aradıkları özellikler arasında ilk sıralarda dindarlığı, sağlam-oturmuş bir kişiliği ve iyi bir aileden gelmeyi tercih etmişlerdir.¹⁹ Evlenecek bireylerin bu türden beklentiler içinde olurken, karşı tarafın da birtakım beklentileri olduğunu göz ardı etmemeleri, ancak taraflar birbiriyle uyumlu olduğunda evlilikten istenen doyumun elde edilebileceğini unutmamaları gerekmektedir. Çünkü “İven kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz” diyen atalarımız, rastgele yapılan ve aceleyle karar verilen evliliklerin hiç de hoş olmayan sonuçlar doğurabileceğini, “Bekar gözü, kör gözü” atasözü ile de evlenmek arzusunda olan kişilerin evlilik öncesi bazı gerçekleri göz ardı edebileceğini hatırlatmıştır.

Evlilik birliği kurulurken göz ardı edilmemesi gereken konulardan biri de, kişinin nasıl bir aileye mensup olduğudur. Soyaçekim konusu, bu anlamda bize önemli ipuçları verebilecek bir alandır.

2. Ailede Soyaçekim

20. yüzyılın başlarında, canlılarda bulunan bir maddenin, hücrelerdeki kromozomlarda “gen” adı verilen özel yapılarla taşındığı ve bunun matematiksel bazı kurallar çerçevesinde nesilden nesle geçtiği tespit edilmiş-

¹⁷ İlmihal II (İslam ve Toplum), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 214.

¹⁸ Esin Efe, *Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Eğilimleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 50.

¹⁹ Vejdi Bilgin, “Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, 2000, s. 569.

tir.²⁰ İşte bu şekilde anne babanın özelliklerinin çocuklarına aktarılması olayına tıp literatüründe “kalıtım” adı verilmektedir. Bu sayede, bir türün kendine özgü karakteri ebeveyn tarafından bir sonraki nesle aktarılarak çocukların ana-babalarına benzerliği sağlanmaktadır.²¹

Anne babanın gerek genleri vasıtasıyla çocuğa aktardığı kalıtsal özellikleri gerekse çocuğu eğitirken ortaya koyduğu davranış kalıpları çocuk tarafından benimsenmekte ve bir anlamda, çocuk ebeveyninin küçük bir kopyası haline gelmektedir. Atasözlerimizde bu durumu ifade eden birçok ifadenin varlığı dikkat çekicidir. Bu sayede insanlar, bireylerin bazı davranış özelliklerini soyaçekime bağlı olarak açıklamakta veya bazı tutum ve davranışların gelecek nesillerde nasıl ortaya çıkabileceğini öngörebilmektedir.

Atasözleri arasında soyaçekime dikkat çekenlerden bazıları şunlardır: “Armut dibine düşer”, “Otu çek, köküne bak”, “Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asilden”, “Pekmezi küpten, kadını kökten al”, “Asıl (asil) azmaz; bal kokmaz”. Bunlar, herhangi bir olumsuz nitelemede bulunmaksızın, bireylerin ailede var olan özellikleri taşıyacağından bahsetmektedir. Bu manada bireyleri tanımada, soy özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak önem arz etmektedir. Özellikle de konumuz açısından değerlendirildiğinde, kurulacak bir yuvada eşler arasındaki uyumu sağlamak adına dikkat edilmesi gereken konulardan biri de aileleri tanımaktır. Ailelerin kültürel özelliklerinin, aile içi tutum ve davranış kalıplarının bilinmesi, aile bireyleri ile kurulacak iletişimde önemli bir yol göstericidir. Eğer eşler birbirlerini seçerken bunları da göz önünde bulundurlarsa, daha sonra ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan sakınmış olurlar. Çünkü “Can çıkmayınca huy çıkmaz” atasözünde de belirtildiği gibi bir insanın karakter özelliklerini sonradan değiştirmek neredeyse imkânsızdır.

²⁰ Güler Oraler, *Genetik*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 5.

²¹ Zafer Bahçeci, “Kalıtım”, *Genel Biyoloji*, Mustafa Yel, Zafer Bahçeci, Mehmet Yılmaz, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 85.

Evlilik bağı kurulurken, eş seçiminde erkeklere bir ipucu olması bakımından “Anasına bak kızımı al, kenarına bak bezini al” atasözü de sıkça gündeme gelmektedir. Gerek soyaçekim gerekse annesinden aldığı terbiye çerçevesinde karakteri şekillenen kız çocukları, bu şekilde anneleriyle özdeşleştirilmektedir. Bilindiği gibi zayıf bir yapıya sahip olan çocuk, anne aracılığıyla beslenmekte ve bu onun ilk sosyal şekillenmesi olmaktadır. Bu bağla, çocuğun benliği annenin benliğini almaktadır. İlerleyen süreçte çocuk yine annesine bağlı olarak konuşmakta, dinlemekte ve olayları anlamlandırmaktadır. Bu nedenle sosyal duygunun kaynağında bulunan anneler, bir anlamda çocuğun hayat tarzını şekillendirmektedirler.²²

Genetik faktörlerin insan davranışları üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik yapılan bir araştırmada, bazı ikizlerin bireysel özelliklerinin birbirine çok benzediği görülmüştür. Buna göre, zekâya bağlı başarı kalıtsallığının % 70, düşünme yeteneği ve sınıflandırma gibi zekâ başarıları ile ilgili konuların % 60-90 arasında değiştiği ortaya çıkmıştır. Buradan, insan davranışlarını, yeteneklerini ve genel itibarıyla insanın bireysel özelliklerini daha ziyade genlerin belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. İnsan bu kalıtsal özelliklerinin üstüne bazı davranışları öğrenerek ya da bireysel anlamda bilgiyi elde ederek, bilginin nesiller arasında sistematik bir şekilde aktarımını sağlamaktadır.²³

Kişilik kuramları, genetik ve fizyolojik soyaçekim konusuna önem vermekte, içe dönük ya da dışa dönük kişilik üzerinde, aynı zekâda olduğu gibi kalıtsal özelliklerin etkin olduğu düşünülmektedir. Bu kalıtsal özellikler, bireyin bulunduğu sosyal ortam olan ailede ve daha sonra

²² Alfred Adler, *Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi*, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2000, s. 17.

²³ Tohit Güneş, *Genel Biyoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 314.

okulda şekillenmeye başlamakta ve toplumsallaşma sürecini yönlendirici olmaktadır.²⁴

Soyaçekimden bahsedilen atasözleri arasında, kalıtımla ya da aile içi kültürlenme yoluyla kazanılabilecek olumsuz özelliklere dikkat çekilenler de bulunmaktadır. Örneğin, “Cinstir çeker, ... kokar”, ile “Baba koruk (erik, ekşi elma) yer, oğlun dişi kamaşır”, “Alma soysuzun kızını, sürer anası izini” atasözleri, olumsuz davranış özelliklerinin ebeveynlerden çocuklara geçebileceğini ya da evladın anne-babasının olumsuz davranışının sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalabileceğini hatırlatmaktadır. Sorunlu çocuklar üzerinde çalışmalar yapan Zulliger de çocukların eğitiminde karşılaşılan güçlüklerin genellikle eğiticiler tarafından yaratıldığı görüşünü savunmaktadır. Ona göre, böylesi bir durumda çocuklardan ziyade, onların ilk eğitirmicileri olan anne babalarını psikolojik tedaviden geçirmek gerekmektedir.²⁵

Çocukların soya çekerek ailesinin özelliklerini taşıması genel bir kural olmakla birlikte, atalarımız istisnaların da olabileceğini belirtmiştir. Bununla ilgili olarak söylenmiş “Ak koyunun kara kuzusu da olur” atasözü, bir aile içindeki herkesin aynı karakter özelliklerini taşımayabileceği gerçeğini hatırlatmakta ve bütün insanları, ailelerine bakarak, birtakım önyargularla değerlendirmemek gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim Hz. Nuh da peygamberler neslinden gelmiş ve seçilmiş olmakla beraber, oğlunun inkârına engel olamamış ve tufanda, oğlu da diğer inkârcılarla beraber boğularak ölmüştür.²⁶

Doğrudan soyaçekimle ilgili olarak değerlendirmese bile, kişinin doğuştan getirdiği bazı kişilik özelliklerinin ya da yeteneklerinin, onu sınır-

²⁴ Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 144. (http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/METIN%20INCEOGLU_Tutum-almi-iletisim.pdf, erişim tarihi: 16.02.2015)

²⁵ Hans Zulliger, *Çocukta Oyunla Tedavi*, Çev: Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 143.

²⁶ Hud (11); 42-43.

landırabileceği de “*Darı unundan baklava; incir ağacından oklava olmaz*” atasözü ile ifade edilmiştir. Bu durumda bireylerin kapasitelerini aşan beklentilerin yersiz, bu yöndeki çabaların da anlamsız olduğu belirtilmektedir.

Soy ve soyaçekim konusuna, Kur’an ve hadislerde çeşitli vesilelerle değinilmiştir. Hz. Peygamber, toplumsal yapı içerisinde soyun karışması için kişinin kendi babasından başkasına nesep iddia etmesini yasaklamış²⁷, soyaçekimle birlikte insanların çok önceki nesillerden kalma kalıtsal özellikleri taşıyabileceğini bildirmiştir.²⁸ Kur’an’da da “Şüphesiz, Allah, Adem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı.”²⁹ ayetiyle Peygamberlerin birbirleriyle bağını oluşturan soy birliğinden bahsedilmiş, diğer bazı ayetlerde de soyun devamı ve hayırlı bir nesil için yapılan dualara yer verilmiştir. Örneğin Furkan Suresi’nde salih kulların, göz aydınlığı olacak hayırlı bir nesil için ettiği dua yer almış³⁰, benzer şekilde Hz İbrahim de kendisi ve soyundan gelenlerin, namazında devamlı kimseler olmaları için dua etmiştir.³¹ Bu ayetler, kalıtımın insan davranışları üzerinde etkisi olmakla birlikte, diğer unsurların da etkili olabileceğini hatırlatmakta ve olumsuzluklardan Allah’a sığınulmasını tavsiye etmektedir.

Kur’an’da yer alan bazı ayetlerde, belli bir soydan gelmiş olmanın kişilere üstünlük sağlamayacağı ve bir soyun bütün üyelerinin aynı karakter özelliklerine sahip olmadığı gerçeği de dile getirilmiştir. Örneğin “Onu da İshak’ı da uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de”³² buyrulmuş; Hz. İbrahim, Allah’ın kendisine verdiği önderlik nimetinin soyuna da verilmesini iste-

²⁷ Buhari, *Sahih*, Büyü’, 100.

²⁸ Buhari, *Sahih*, Talak, 26.

²⁹ Al-i İmran (3); 33.

³⁰ Furkan (25); 74.

³¹ İbrahim (14); 40.

³² Saffat (37); 113.

diğinde ise bu vaadin, İbrahim soyundan olup da aynı nitelikleri taşıyanları kapsamayacağı belirtilmiştir.³³ Kur'an'da ifade edilen bu gerçeklik, Hz. Peygamber tarafından Veda Hutbesinde de dile getirilmiş ve o, soydan kaynaklanan bir üstünlük iddiasını reddederek üstünlüğün ancak takva ile gerçekleşebileceğini bildirmiştir.³⁴

Yukarıda ifade edilen bilimsel araştırma sonuçları, dini kaynaklar ve atasözleri birbiriyle uyumlu bir biçimde, soyaçekim gerçeğini kabul etmekte, bu nedenle soy özelliklerinin dikkate alınmasını tavsiye etmektedir. Aile kurulurken bu durumun dikkate alınması, ortaya çıkabilecek bazı olumsuzluklardan bizi kısmen uzak tutabilir. Ancak unutmamak gerekir ki, kalıtımın ya da ailenin dışında da insan davranışları üzerinde etkili olan faktörler vardır ve bir insanı yalnızca bu özellikleri itibariyle tanımaya çalışmak da yetersiz ve hatta kimi zaman hatalı sonuçlar doğurabilir.

Ailede Anne-Babanın Yeri ve Önemi

Gerek kültürümüz gerekse kültürümüzü şekillendiren temel öğelerden olan dini inancımız açısından bakıldığında, aile kurmaya önem verildiği kadar, aile içindeki hiyerarşiye ve anne-babaya saygı konusuna da vurgu yapıldığı görülmektedir. Bununla ilgili kayıtlara geçmiş pek çok örnekten birine, 18. yüzyılda İstanbul'da yaşamış olan bir gayrimüslimin gözlemlerini derlediği eserinde rastlamak mümkündür. Yazar, o dönemin çocuklarının hiçbir zaman anne babalarına hürmette kusur etmediklerini kaydetmiştir. Babaları tarafından izin verilmedikçe konuşmayan ya da oturmayan Türk çocuklarının, aynı hürmeti annelerine ve diğer aile büyüklerine de göstermekle yükümlü oldukları, önemli olaylarda aile büyüklerinin hayır duasını almayı çok önemli gördükleri, kötü davrandıkları takdirde anne ve babalarının bedduasını almaktan korktukları da ifade

³³ Bakara (2); 124.

³⁴ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 391.

edilenler arasındadır.³⁵ Ancak bu algı ve uygulama zamanla değişmiş, geniş aileler çekirdek aileye dönüşmüş, zaman zaman da aile büyüklerine gösterilmesi beklenen bağlılık ve hürmette eksiklikler yaşanabildiği gözlenmiştir.

Aile içi ilişkiler açısından yaşanabilecek olumsuzlukların başında, yetişen neslin anne babanın bakımı ile ilgilenmek istememesi gelmektedir. Bununla ilgili olarak *"Baba oğluna bağ bağışlamış; oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş"* atasözü ile *"Bir baba dokuz oğlu (evladı) besler de dokuz oğul (evlat) bir babayı besleyemez"* atasözleri, anne babaya karşı, özellikle de yaşlılık dönemlerinde sergilenen olumsuz tutumu açık bir şekilde ifade etmektedir. Ne yazık ki, anne babanın evlatlarını yetiştirmek için gösterdiği maddi ve manevi fedakârlıklara karşın, evlatlar aynı özveriyi her zaman göstermeyebilmektedir. Gerek Kur'an'daki uyarılar gerekse toplumsal araştırma sonuçları, evlatların anne babaya yönelik sergileyebileceği bu doğrultudaki davranışları haber vermekte, toplumsal yapı adına düşündürücü bu sonuçlar, konu üzerinde hassasiyeti gerektirmektedir.

Dinimiz anne babaya iyi davranmayı temel inanç esasları ile birlikte zikretmiş ve bu şekilde konunun önemini ortaya koymuştur. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de: *"(Ey Muhammed!) De ki: "Gelin, Rabbimizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın."*³⁶ buyrulmakta, bir diğer ayette ise *"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle."*³⁷ uyarısında bulunularak, önemsiz görülebilecek olumsuz davranışlardan bile sakınılması emredilmektedir.

³⁵ M. De M. D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, Çev: Zerhan Yüksel, Kervan Kitapçılık, t.y., ss. 216-217.

³⁶ Enam (6); 151.

³⁷ İsrâ (17); 23, 24.

Anne baba hakkı konusu, Hz. Peygamber'in de sıkça gündeme getirdiği konulardan biridir. Ashabına sürekli olarak anne babanın önemini vurgulayan Hz. Peygamber, onları hoşnut etmenin Cennet'in kazanılmasına vesile olacağını ifade etmiştir. Örneğin, bir gazve öncesi Hz. Peygambere gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, ben gazveye (cihad) katılmak istiyorum, bu konuda sizinle istişare etmeye geldim" diyen bir sahabeye Resulullah: "Annen var mı?" diye sormuş, "Evet" cevabını aldığıdaysa, "Öyleyse ondan ayrılma, zira Cennet onun ayağının altındadır."³⁸ buyurmuştur. Benzer şekilde, insanlar arasında iyilik etmeye en layık olanların, öncelikle kişinin annesi, ardından da babası olduğunu belirtmiştir.³⁹ Konunun önemini vurgulamak bakımından "Allah'ın rızası, anne ve babanın rızasındadır. Allah'ın öfkesi de anne babanın öfkesindedir."⁴⁰ uyarısında bulunan Hz. Peygamber, Müslüman'ın en büyük arzusu olan Allah'ın rızasını kazanmayı, anne-babanın memnuniyeti şartına bağlamıştır.

Anne babaya gösterilmesi gereken sevgi ve saygının nedeni, ebeveynin çocuğu yetiştirirken çektiği sıkıntılardan ve fedakârlıklardan kaynaklanmaktadır. Kur'an'da insana anne babasının yaptığı fedakârlık şöyle hatırlatılmaktadır: "İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur."⁴¹

Gerek annenin gerekse babanın yokluğu, çocuğun gelişimini her bakımdan olumsuz etkilemektedir. Ancak, atasözleri içinde anne-çocuk ilişkisine duygusal bağ açısından değinen birçok örnek olmasına karşın, baba-çocuk ilişkisinde daha ziyade babanın çocuğun yetişmesine ve eğitime yaptığı maddi katkıdan bahsedilmektedir. Annenin bir çocuğun hayatındaki yeri ve öneminden bahseden atasözleri şunlardır: "Ağlarsa anam ağlar; gerisi yalan ağlar.", "Ana gibi yar (Bağdat gibi diyar) olmaz", "Öksüz kuzu toklu (öveç) olmaz", "Öksüzün karnına vurmuşlar 'Vay arkam!' de-

³⁸ Nesai, *Sünen*, Cihad 6.

³⁹ Buhârî, *Sahih*, Edeb 2.

⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, Birr 3.

⁴¹ Lokman (31); 14; Benzer bir diğer ayet Ahkaf (46); 15.

miş”, “Anasız kuzu melemez”, “Ana besler hurmayla, eloğlu karşular yarmayla”, “Ananın bastığı yavru (ciocio) incinmez (ölmez)” ve “Analı kuzu kımalı kuzu”. Bu atasözleri, annenin yerini başka hiçbir kişi ya da kurumun alamayacağını vurgulamaktadır. Zaman zaman anne ile evlat arasındaki gerginliklerde bile şunu unutmamak gerekir ki, annenin endişesi daima çocuklarının iyiliği yönündedir ve annenin gösterdiği özeni ne eşi ne de bir başkası insana gösterebilecektir.

Anne yoksunluğunu erken gelişim dönemi olumsuz deneyimleri arasında kabul eden araştırmacılar bunun, yaşamın ilerleyen dönemlerinde beyinde nörokimyasal ve davranışsal değişikliklere neden olduğunu belirtmektedirler.⁴² Bir diğer araştırmada da baba yoksunu olan çocukların kaygı puan ortalamalarının, anne babasıyla yaşayan çocukların kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.⁴³

22

OMÜİFD

Gerek nasslarda gerekse kültürümüzde çok önem verilen anne baya, evlatları tarafından gereken özenin gösterilmediği ise yapılan bazı araştırma sonuçlarıyla ortaya konmaktadır. Yaşlılara sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi amacıyla huzurevlerinde yapılan bir araştırmada, yaşlının huzurevine ilk yerleştiği dönemde sıkça gerçekleşen ziyaretlerin zamanla azaldığı; ailenin yaşlıyla olan bağlarının zayıfladığı; hizmet sağlayıcıların acil bir durumda bile yaşlı yakınını bulmalarının oldukça zor olduğu belirtilmiştir. Aile bireyleriyle anlaşamama ve istenmemeden kaynaklanan aileye yük olma duygusu ise hem hizmet sağlayıcılar hem de yaşlılar tarafından oldukça sık dile getirilmiştir.⁴⁴

⁴² Kübra Akıllıoğlu, Mustafa Karadepe, Uğur Seçil Binokay, “Deneysel Modellerde Anne Yoksunluğunun Beyin ve Davranışlar Üzerine Etkisi”, *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 2014; 23 (2) s. 258.

⁴³ Funda Özdal, Neriman Aral, “Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası İle Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2005, s. 259. (http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt6Sayi2/JKEF_6_2_2005_255_267.pdf, erişim tarihi: 20.02.2015)

⁴⁴ *Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi Özet Raporu*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2006, s. 12, 13, (<http://www.huzurevle->

Sonuç itibariyle, nasıl ki çocukluk döneminde anne ve babanın yerini hiç kimse ve hiçbir kurum dolduramayacaksa, aynı şekilde yaşlılık döneminde de, yaşlılara bakmada hiçbir kişi ya da kurum ebeveynlerin çocuklarının yerini alamaz. Bu yüzden yeni yetişen nesle bu bilincin kazandırılması gerekir.

3. Ailede Çocuğun Eğitimi

Atasözlerimizde, çocuklara erken yaşlarda verilecek eğitimin öneminden, bu nedenle de anne babanın rolünden sıkça bahsedilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle “Ağaç yaş iken eğilir” diyen atalarımız, küçük yaşta bazı özellikleri kazanamamış bireylerin ilerleyen yaşla birlikte bundan mahrum kalabileceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle çocukları için birer rehber olan anne babalar, özel rollere sahiptir. Onların teşviki, çocukta bir yeteneğin veya ilginin gelişmesine yardımcı olabileceği gibi, ilgisizlikleri de çocukta körelmelere neden olacaktır. Örneğin, belirli yetenekleri olan çocuklar, aktivite alanlarına ulaşmak, kendisini geliştirecek araç-gereçleri temin etmek ve kendisine rehberlik edebilecek kimseleri bulmak için ebeveyninin yardımına muhtaçtır. Ebeveynin çocuğu teşvik etmede kullanılacağı yöntemler ise onların kişilikleri ve ilgileri doğrultusunda çeşitlilik gösterebilmektedir.⁴⁵

Çocuğun yetişmesinde anne babanın birer rol model olmasından ve eğitici rollerinden bahseden atasözleri arasında “Oğlan atadan öğrenir sofraya açmayı; kız anadan öğrenir biçki biçmeyi”, “Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar” örnek olarak verilebilir. Buna göre genellikle, kız çocuğunun eğitiminde annenin, erkek çocuğun eğitiminde ise babanın davranışları belirleyici olmaktadır. “Ön tekerlek nereden giderse, arka tekerlek de oradan gider” ve “İnsan göre göre; hayvan süre süre (alışır)” atasözleri ise anne babanın davranışlarının sorgulanmaksızın çocuklar tarafından taklit yoluyla

ri.org.tr/docs/ YaslılaraSunulanSosyalHizmetlerinDegerlendirilmesi.pdf, erişim tarihi: 11.02.2015).

⁴⁵ Sandra Burt, Linda Perus, *Rehber Anne-Babalar*, Çev. Fatma Can Akbaş, Hayat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 39.

öğrenileceğini hatırlatmaktadır. Ailede öğretmen rolünde olanlar genellikle, bir şeyin nasıl yapılacağı hakkında alternatifler göstermemekte veya çocuğun kendi düşüncesiyle bazı sonuçlara varmasını beklememektedir. Bu nedenle çocuğun aile içinde öğrendikleri ona mutlak gerçekler gibi görünmektedir. Bu şekilde çocuk, hem insanlara hem de eşyaya karşı bir tutum geliştirmektedir. Özellikle ahlaki şahsiyetin gelişiminde aile, her bakımdan kontrol edici güç olarak karşımıza çıkmakta ve okulun etkisini daima aşmaktadır.⁴⁶

Dinimizde kişinin çocuk sahibi olması sorumluluk gerektiren bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada özellikle çocuğa iyi bir terbiye verilmesi, onun anne ve babası üzerindeki haklardan biri olarak kabul edilmekte, çocuğun iyi bir insan ve samimi bir Müslüman olması için ebeveynlerden her türlü gayreti göstermesi beklenmektedir.⁴⁷ Aile içinde erkek ve kadına ayrı ayrı sorumluluklar yükleyen dinimiz, bu konuda anne babaları uyarmaktadır. Bununla ilgili olarak yüce Allah, “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”⁴⁸ buyurarak insanların aile olduklarında, bireysel sorumluluklarının yanı sıra eş ve ebeveyn olmaktan kaynaklanan sorumlulukları da yüklediklerini ve bu noktada gerekeni yapmadıkları takdirde cezalandırılacaklarını hatırlatmaktadır. Ancak kişi evlatlarını gerektiği gibi eğitir ve üzerine düşen sorumluluğu yerine getirirse de, Cennet’le müjdelenmektedir.⁴⁹ Atalarımız da ebeveynin üstüne düşen sorumluluğu yerine getirdiği takdirde evladından olumlu karşılık görebileceğini “*Baba himmet, oğul hizmet*” sözüyle dile getirmişlerdir. Hz. Peygamber “Her doğan çocuk muhakkak fitrat üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu Yahûdî yahut Nasrânî yahut Mecûsî yaparlar.”⁵⁰ şeklindeki hadisiyle de, çocuğun

⁴⁶ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 215-216.

⁴⁷ Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 355.

⁴⁸ Tahrîm (66); 6.

⁴⁹ Ebu Davud, *Sünen*, Edeb 120, 121.

⁵⁰ Buhari, *Sahih*, Cenaiz 80.

eğitilmeye müsait yapısını ve bu konuda anne babanın ne kadar etkin olduğunu vurgulamaktadır.

Günümüzde ailenin yapısında meydana gelen değişiklikler, anne babanın rollerini de farklılaştırmıştır. Doğum oranlarının yüksek olduğu ve babaların daha çok, ailenin geçimini sağlamakla yükümlü olduğu zamanlarda baba genellikle, tedarikçi olarak tasvir edilmiştir. Ancak zamanla aileler küçüldükçe ve erkeklerin çocuklarına ebeveynlik yapmaya uygun kişiler olduğu fikri yaygınlaştıkça, babanın tedarikçi rolü ağırlığını kaybetmiştir. Günümüzde ise anne babalar, bir “takım” olarak tasvir edilmektedir. Ancak erkekler henüz, ebeveynlik rollerini anneler kadar benimsemiş değillerdir.⁵¹ Annelerin hala geçerli olan, çocuğun eğitimindeki baskın rolü ile ilgili olarak atalarımız da “*Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar*” demişlerdir.

Ailelerin çocuk dünyaya getirme amaçları ve dünyaya gelen çocuğun geleceği ile ilgili beklentileri, onların çocuk eğitimi ile ilgili amaçlarını, çocuk eğitimi felsefelerini oluşturacaktır. Bunlar ise, aile içindeki eğitim uygulamalarını; çocukla iletişimi, çocuğa yöneltilen söz ve davranışları, çocuğun doğru söz ve davranışlarına karşı takınılan tavrı ve uygulanan pekiştireçleri etkileyecektir.⁵² Bu doğrultuda atasözlerimiz içinde çocuğun terbiyesi konusunda anne babalara yol gösterecek ilkeler de yer almaktadır. Örneğin, “*Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz*” atasözü ile çocuğun yaşamında oyunun çok önemli bir yeri olduğundan bahsedilmektedir. Buna göre anne babalar, çeşitli oyunlar aracılığıyla çocuklarının eğitimini hem daha etkili ve kalıcı hem de daha eğlenceli hale getirebileceklerini unutmamalıdır. Çocuğun eğitiminde bir diğer kural da “*Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin*” atasözü ile anne babalara hatırlatılmıştır. Bazı anne babalar, ısrarcı oldukları oranda etkili olabileceklerini düşünmekteyken bu tekrarlar, çocukta bezginlik yaratmakta,

⁵¹ Jan Pryor, Bryan Rodgers, *Değişen Ailelerde Çocuklar*, Çev. İbrahim Enis Köksaldı, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 292.

⁵² Şenay Yapıcı, “Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi”, *Turkish Studies*, Volume: 5/4, 2010, s. 1557.

hatta çocuğun konuya duyarsızlaşmasına neden olmaktadır. “Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider” atasözüyle de, yaşı itibariyle belli başlı kazanımları edinmemiş olan çocuklara bir sorumluluk verildiğinde, onları başıboş bırakmanın doğru olmadığı ve ebeveynin de bu sürece dâhil olarak yardımcı olması gerektiği vurgulanmıştır.

Kültürün nesilden nesile aktarımı görevi yürütülen aile içerisinde zaman zaman bazı problemlerle mücadele etmek gerekebilmektedir. Bu doğrultuda aile içi ilişkilerde ortaya çıkabilecek engelleyici tesirlere karşı tedbirler almak da ebeveynlerin görevleri arasında sayılmaktadır. “Kızını dövmeven dizini döver”, “Kızı gönlüne (kendi haline) bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya” şeklindeki atasözleri de doğrudan baskıyı akla getirmemelidir. Bu ifadelerdeki asıl anlam, sosyal ve kültürel değişimden doğabilecek ve ailenin bozuluşunu hızlandırabilecek engellere karşı tedbir almayı vurgulamaktır. Bu atasözlerinin gerisinde, düzen ve disiplini kurma amacı yatmaktadır.⁵³ Anne babalar, küçük yaştan itibaren çocuklarına gereken terbiyeyi verirlerse, gençlik çağında yaşanabilecek uygunsuz davranışlardan ve bunların olumsuz sonuçlarından, hem kendilerini hem de çocuklarını koruyabileceklerdir.

Çocuğun eğitiminde karşılaşılabilecek bir sorun da çocuğun yaptığı hatada ısrarcı olması ve uyarıları dikkate almamasıdır. Bununla ilgili olarak söylenmiş, “Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötedir” atasözü halk arasında, bir terbiye metodu olarak kabul görmektedir. Ancak bu Türk kültüründe çok yaygın bir uygulama da değildir. Örneğin, Osmanlı dönemi Türk aile yapısını tanıtırken Öztuna, çocukların şefkate layık bir varlık olarak değerlendirildiğini, bu nedenle de disiplin ve terbiye kurallarına göre yetiştirilen çocukların asla dövülmediğini belirtmiştir. Bunun bir nedeni de çocukların dövülmeyi gerektirecek davranışlarda bulunmama-ları, başta anne ve babaları olmak üzere bütün büyüklerine saygı göster-

⁵³ İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Mikro Basın Yayın Dağıtım, Konya, 1997, s. 148.

meleridir.⁵⁴ Ancak bunu, bütün ailelere ve tüm zamanlara genellemek mümkün değildir. Bu nedenle de bu atasözünü biraz daha yumuşatarak, uyarıların sonuç vermediği durumlarda, çocuğu birtakım şeylerden mahrum ederek ya da onun özgürlük alanlarını kısıtlayarak terbiye etmenin kaçınılmaz olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Günümüz eğitimcileri de çocuğa sorumluluğu öğretirken, hak ve özgürlüklerinin sınırlarını dengeli bir biçimde belirlemenin önemli olduğunu ifade ederler. Bu sınırlara uymayan çocukların cezası ise insanlar arası ilişkileri anlatacak türde olup, istediği bir şeyi almamak, gideceği bir programı iptal etmek ya da isteklerini kısıtlamak şeklinde olabileceği gibi, yaptığı davranışın olumsuz sonuçlarını telafi ettirmek şeklinde de olabilir.⁵⁵

Çocuğunu seven, onun eğitiminde elinden gelen her türlü gayreti gösteren ve tüm eğitim metotlarını uyguladığını düşünen anne babaların unutmamaları gereken temel kural ise *“İyi nasihat verilir; iyi ad verilmez”* atasözünde dile getirilmektedir. Ebeveyn evladının iyiliği için elden geleni yaparken çocuk da bu konuda gayretli olmalı, kendisine verilen nasihatleri göz ardı etmemelidir.

Sağlıklı bir ailede, bilinçli bir tercih yaparak evlenmiş anne babanın var olması, bu ebeveynin çocuğun değerini kabullenmesi ve onun doğal gelişim seyri içinde kendini gerçekleştirmesini amaç edinmesi gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda eşler buna hazır olmadığı için çocuğa bakış açısı da değişebilmektedir. Atasözleri arasında çocuk sahibi olmayı olumsuz bir durum olarak nitelendirenler de bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan *“Evladın var mı derdin var”*, *“Oğlan doğurdum oydu beni; kız doğurdum soydu beni”*, *“Oğlan doğur kız doğur; hamurunu sen yoğur”* gibi ifadeler çocuk sahibi olmayı teşvik etmemektedir. Yapılan bazı araştırmalar da çocuk sahibi olmayan bazı çiftlerin daha mutlu ve uyumlu bir evliliği olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Doğan tarafından, evlilikte uyum

⁵⁴ Yılmaz Öztuna, *Tarih Sohbetleri 1*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s. 86.

⁵⁵ Haluk Yavuzer, *“Yaygın Anne Baba Tutumları”*, *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*, Ed. Nuray Türkyılmaz Catic, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 25.

üzerine yapılan bir araştırmada, ailedeki çocuk sayısı arttıkça, evliliğe uyumda azalmanın yaşandığı tespit edilmiştir.⁵⁶ Senlet tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde, üç ya da daha fazla çocuğu olan ailelerin hiç çocuğu olmayanlara göre evliliğe uyumda daha düşük puanlar aldıkları tespit edilmiştir.⁵⁷ Ancak bu atasözleri ve araştırma sonuçları her aile ve çocuk için genellenemez. Yukarıda da ifade edildiği, bu bakış açısı ebeveynin kendi aralarında yaşadığı uyumsuzluktan, bencilce duygulardan, çocuk yetiştirme konusundaki yanlış tutumlardan ya da diğer olumsuzluklardan kaynaklanmış olabilir. Neticede neslin devamını huzurlu bir ortamda büyüyen bireyler gerçekleştirecektir. Bunun için de anne babalar, çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmenin yollarını öğrenmeli ya da keşfetmelidir.

4. Kardeşler Arası İlişkiler

28

OMÜİFD

Aile içindeki iletişim gruplarından biri de kardeşlerdir. Kardeşler arasındaki ilişkiye dair söylenmiş atasözlerine baktığımızda ise çok da olumlu bir tablonun çizilmediği ve genellikle kardeşlik ilişkisinde öne çıkan kıskançlık duygusuna vurgu yapıldığı görülmektedir. “*Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister; ne olduğunu*” atasözüyle genel olarak kardeşlerin birbirlerini çekemediğine, “*Bir evde iki kız; biri çuvaldız biri biz*” sözüyle de kız kardeşler arasındaki rekabete değinilmiştir.

Bireysel psikolojinin kurucusu olan Alfred Adler, çocuğun büyük ya da küçük olmasının onun psikolojisi üzerinde etkileri olacağını ve bunun da kardeşler arası ilişkilere yansıtacağını belirtmektedir. Örneğin, en küçük çocukların diğer kardeşler arasında farklı bir konumda ve daha sıcak bir ortamda büyüdüğünü belirten Adler, bunun çocuğu kardeşleri-

⁵⁶ Ezgi Doğan, *Women’s General Marital Adjustment and Relationship Style for Marital Adjustment in Relation to Dyadic Trust and Depression*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 44.

⁵⁷ Ece Tuncay Senlet, *Domestic Violence Against Women in Relations to Marital Adjustment and Psychological Well-Being, with the Effects of Attachment, Marital Coping, and Social Support*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 134.

ne kıyasla daha bağımlı hale getireceğini belirtmektedir. İlk çocukların ise birçok ailede, günün birinde ailenin başına geçeceği beklentisi içinde büyütüldüğünü, bunun da çocukta en güçlü ve en akıllı olduğu yönünde duygulara neden olabileceğini öngörmektedir. Eğer gelişme bu yönde devam ederse, en büyük çocuk mevcut düzenin koruyucusu olma özelliği kazanmaktadır. İkinci çocuklar ise bu ortamda kendilerini baskı altında hissetmekte, güçlülük ve üstünlük arzusu duymaktadırlar. Adler'e göre, bu çocuklar eğer kendilerini geliştirmeyi ve büyük kardeşleri ile yarışmayı kabul ederlerse, enerjik bir hamle ile atılım yapabilecek bir hale gelebilirler.⁵⁸

Kardeş kıskançlığı üzerine yapılan araştırmalar da atasözlerini destekler niteliktedir. Yiğen tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların kardeşleri olacağını öğrendikten sonra içine kapanma, tırnak yeme, sinirlilik, huzursuzluk, saldırgan davranışlar sergileme, şımarıklık, kardeşe farklı muamele edildiğini iddia etme gibi kıskançlık davranışları sergiledikleri ve çocukların şuan ki kıskançlık davranışlarının kardeşi olacağını öğrendikten sonraki kıskançlık davranışlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁵⁹ Bir diğer araştırmada da, büyük kardeşlerin kendilerine yönelik annenin farklılaşmış duygu gösterimini algılayışları arttıkça, kardeşler arasındaki yakınlık ve rekabet düzeyinde artış olduğu saptanmıştır.⁶⁰

Kur'an'da ve hadislerde kardeşlik ilişkisine değinilmekte ve konuyla ilgili çeşitli ilkeler konmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında ise naslarda da daha ziyade kardeşler arasında yaşanabilecek kıskançlık duygusu gündeme gelmekte ve insanlar bu konuda uyarılmaktadır. Örneğin Hz.

⁵⁸ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1985, ss. 122-125.

⁵⁹ Emel Yiğen, *Zonguldak İl Merkezinde Yuvası Giden 3-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kardeş Kıskançlığının Değerlendirilmesi*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2005, ss. 34-36.

⁶⁰ Ayşegül Kılıçaslan, *Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 159.

Peygamber, mal paylaşımında bulunan bir babaya, evlatları arasında adil olmasını tavsiye ederken⁶¹, Kur'an'daki Yusuf kıssası da kardeş kıskançlığının hangi boyutlara varabileceğini göstermesi bakımından ilginç bir örnek oluşturmaktadır.⁶² Benzer şekilde, Hz. Adem'in iki oğlunun kıssası da kardeşler arasındaki kıskançlığın cinayete varabilecek kadar ilerleyebildiğini göstermektedir.⁶³

Gerek Hz. Yusuf'un gerekse Hz. Adem'in iki oğlunun kıssasında dikkat çeken bir nokta, kıssaların sonunda, kıskançlık duygusuyla kardeş yapılan kötülükten pişmanlık duyulmasıdır. Atasözlerimizde de bu durum, "*Kardeş kardeşi atmış; yar başında tutmuş (Kardeş kardeşi bıçaklamış; dönmüş yine kucaklamış)*" ifadesi ile gündeme getirilmiş, belki de kardeşler arasında yaşanabilecek olumsuz durumların çok ileri seviyeye taşınmaması istenmiştir. Çünkü gerek Kur'an kıssalarının bildirdikleri, gerekse güncel araştırma sonuçları, kardeşler arasında kıskançlık duygusunun muhtemel olduğunu ortaya koymuştur. Eğer bu duygular, ebeveyn tarafından zamanında fark edilip, yerinde bir müdahaleyle kıskançlığı doğuran nedenler ortadan kaldırılmazsa, ailenin huzurunu bozacak ve çocukların kişilik gelişimine yansıtacak olumsuzlukların yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Kardeşler arası ilişkilerde zaman zaman yaşanabilecek olumsuzluklar olmakla birlikte, bu kan bağı kardeşler arasında, diğer insanlarla olduğundan çok daha büyük bir yakınlık oluşturmaktadır. "*Kardeşim olsun da kanlım olsun*" atasözü de her ne olursa olsun, kardeşliğin önemini vurgulamaktadır. Ancak, aile içi ilişkilerin özellikle çocukların evlenmesiyle değişikliğe uğradığı da bir gerçektir. Bu süreçte bireyler artık kendi çekirdek ailelerini kurmakta ve önceliklerini buna göre belirlemektedirler. Ancak bazı insanlar bu dengeyi sağlayamadıkları için, ebeveynleri ve

⁶¹ Ebu Davud, *Sünen*, Büyü' 83.

⁶² Yusuf (12); 4-101; Bkz. Mustansir Mir, "Kur'an'da İroni: Bir Yusuf Kıssası İncelemesi", Çev: Ali Akay, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, Diyarbakır, 2007.

⁶³ Maide (5); 27-31.

kardeşleri ile yeni kurduğu yuvanın fertlerini karşı karşıya getirebilmektedir. Bununla ilgili olarak *“Kardeşten karın (çocuğun) yakın; kulaktan burun yakın”* atasözü, evli kişilerin önceliklerini hatırlatmakta ya da konuyla ilgili bir gerçeği ortaya koymaktadır.

Sonuç itibariyle kardeşler arası ilişkide anne babaların tutum ve davranışlarının çok etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle atasözlerinde belirtilen kıskançlık tutumunun gelişmemesi için anne babanın bilinçli bir şekilde çocukları arasında adaleti tesis etmesi ve yaşanabilecek olumsuzlukları göz ardı etmemesi gerekmektedir.

5. Aile Birliğinin Korunması

Aile birliğini korumaya yönelik atasözlerine genel olarak baktığımızda yapılan telkinlerin, eşler arasındaki uyumu sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. *“Nerede birlik, orada dirlik”* diyen atalarımız, bir toplumun ayakta kalabilmesi için birlik olma bilincine dikkat çekmişlerdir. Bu ifadeyi toplumun en küçük parçası olan aile içi ilişkilere uyarladığımızda da, evlilikten elde edilen doyumun artacağı öngörülmektedir.

Eşler arasında zaman zaman yaşanan tartışmalar da atasözlerine yansımıştır. Böylesi durumlarda evlilik birliğinin hemen bozulmaması, tarafların karşılıklı anlayış göstermeleri ve yabancıların aile içi konulara müdahil edilmemesi tavsiye edilmektedir. Bununla ilgili olarak *“Etle tırnak arasına girilmez”, “El ağzına (sözüne) bakan, karısını tez boşar”* denilmiş ve karı-koca gibi yakınların ilişkilerine karışmanın doğru olmayacağı belirtilmiştir. Tarhan konuyla ilgili olarak, duygusal olgunluğa erişmemiş insanların aile içinde üstlendikleri rollerle ilgili sorunlar yaşayabileceğini, bu anlamda bazı aile büyüklerinin karı-kocanın ilişkisine müdahale ederek hatalar yapabileceğini belirtmektedir.⁶⁴

⁶⁴ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 179.

Evlilik birliğinin bozulması halinde, tarafların bundan elde edebilecekleri sonucun her zaman olumlu olmayabileceği “*Baba (oğul) ekmeği zindan ekmeği; koca ekmeği meydan ekmeği*” atasözüyle açıklanmıştır. Burada kadınlara yönelik bir hatırlatma yapılmakta ve belki de fevri davranışlarla aile birliğini bozabilecek kadınlara, huzuru kocasının yanında araması tavsiye edilmektedir. Nihayetinde, eğer kadının maddi imkânları sınırlıysa geçimini temin edemeyecek ve varsa çocuklarına ya da ailesine muhtaç duruma düşecektir. Bunun ise çok istenilen bir durum olmayacağı açıktır. Bu nedenle, eğer ortada çok geçerli bir neden yoksa aile birliğinin bozulmaması istenmektedir.

Yukarıdaki atasözü ile ilgili olarak, Bilgin tarafından yapılan araştırmada, başta aile kurumunu sahiplenme düzeyi olmak üzere, evlilikten beklentiler ve aile içi problemlerin sorumluluğunu üstlenme konusunda, kadınlarla erkekler arasında önemli farklılaşma olduğu görülmüştür. Erkekler bu konularda daha az beklentisi olan, problemleri daha az görme eğiliminde olan ve dolayısıyla tatmin düzeyi daha yüksek olan grup iken, kadınlar evlilikten daha yüksek beklentileri olan, maddi ve manevi problemleri daha çok hisseden ve dolayısıyla tatmin düzeyi daha düşük olan grubu oluşturmaktadır.⁶⁵ Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, “*Kocana göre bağla başını; harcına göre pişir aşını*” atasözü daha anlamlı gelmektedir. Özellikle kadınların, aile saadetini temin etmek için daha anlayışlı olmaları gerektiğini vurgulamakta ve sorumluluk duygusuyla birlikte eşinin beklentilerini de göz ardı etmeden hayatını tanzim etmesini tavsiye etmektedir. Aksi takdirde, kadının erişilmesi imkânsız beklentileri, aile içi huzursuzluklara neden olabilecek ve aile birliği dağılabilecektir.

Atasözlerinde, aile birliğini zedeleyebilecek ve birliğin bozulmasına neden olabilecek sorumsuz davranışların eleştirildiğini görmekteyiz. Örneğin, “*Evli evinde, köylü köyünde gerek*” sözüyle evden uzaklaşmanın evli kişiler için hoş karşılanmayacağı ve evdeki huzurun sağlanmasının

⁶⁵ Bilgin, “Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri”, s. 587.

bunu gerektirdiği belirtilmektedir. “Aşımı, eşini, işini bil” atasözü de benzer şekilde, eşe gereken saygının gösterilmesini ve haklarının gözetilmesini istemektedir. Aile birliğini bozan etkenlerden biri de aldatmadır. Buna yönelik olarak “Her çiçek koklanmaz” denilerek, özellikle evlilikte sadakatin önemi vurgulanmıştır. Eş seçiminin ardından farklı beklentiler içinde olmak, ahlakın bozulmasına yol açacaktır. Bu atasözüyle özellikle cinsel ahlakın korunması gerektiği tavsiye edilmekte ve bireyler uyarılmaktadır.⁶⁶

Evlilik birliğinin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi ve eşler arasındaki uyumun devamlılığı için gereken şartlardan biri de eşlerin birbirlerinin olumsuz yönlerinden ziyade olumlu özelliklerine odaklanmaları ve onu olduğu gibi kabullenmeye çalışmalarıdır. Uzmanlar, evliliğin ilerleyen zamanlarında, ilk dönemlerde yaşanan ve “aşk” olarak nitelendirilen duyguların yatıştığını, bundan sonra da eşler arasındaki farklılıkların gözler önüne serildiğini belirtir. Bu nedenle eşler “Hiçbir konuda anlayamadığım bir insanla ne diye evlendim ki?” diye düşünmeye başlar ve bu düşünce evliliğin sonlandırılmasına bile neden olabilir. İşte böylesi bir durumda akli ve duyguyu birleştiren bir sevgiyle çaba göstererek, enerjimizi kendimizin ve eşimizin yararına olacak şekilde odaklamamız önerilmektedir.⁶⁷ “Ayıpsız yâr arayan; yârsız kalır” ve “Gülü seven dikenine katlanır” atasözlerimiz de işte tam bu düşünceyi desteklemekte ve aile birliğini korumak adına, eşleri birbirlerinin olumsuz özellikleri üzerinde fazla düşünmemeye sevk etmektedir. Özellikle de bunlar değiştirilemeyecek ve ailenin düzeni adına ciddi sorunlara neden olmayacak türdense, daha hoşgörülü davranmak gerekmektedir. Bu bağlamda, “Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzgünlüğü” atasözü de, her ne kadar tek taraflı olarak alttan almayı önerse de, yine de aile birliği adına önemli bir ipucu sunmaktadır.

⁶⁶ Pala, *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*, s. 143.

⁶⁷ Gary Chapman, *Beş Sevgi Dili*, Çev: Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 37-39.

Eşler arasındaki ilişkiyi canlı tutmak adına yapılması önerilenlerden biri, onu mutlu edebilecek davranışlarda bulunmaktır. Bu bağlamda “*Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer*” atasözü oldukça genel bir ipucu vermektedir. Buna göre, eşi tarafından kendisine değer verilip zaman ayrıldığını gören erkek, hem duygusal açıdan tatmin olacak hem de fizyolojik bir ihtiyacını giderecektir. Eğer eşler evlilik süresince birbirlerini mutlu edecek bu tür jestlerden kaçınmazlar ya da bunu bir yük olarak algılamazlarsa, evlilik birliğinin devamı daha kolay sağlanmış olacak, beraberinde huzur ortamı da oluşacaktır.

Evliliğin devamını sağlamak adına öne sürülen bütün şartların yanında unutulmaması gereken asıl nokta, tarafların her ikisinin de bu beraberliğin devamını istemeleri ve bunun için çaba göstermeleri gerektiğidir. “*Değirmen iyi taştan, iyilik iki baştan*” atasözünün de hatırlattığı bu gerçek, çiftlerin daima göz önünde bulundurması gereken ilkelerdendir. Gerek evlilik ilişkisini gerekse eşlerini değerlendiren taraflar, bu anlamda kendilerini de özeleştiriye tabi tutmaları gerektiğini unutmamalıdır.

İslam Dini açısından konuyu değerlendirdiğimizde de, eşlere hoşgörü'nün tavsiye edildiği görülmektedir. “Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”⁶⁸ ayetiyle, eşler arasındaki gerginliğe sebep olan şeyleri yeniden değerlendirmek ve olumlu beklentiler içinde olmak tavsiye edilmektedir. Yine de eşler bu süreci sağlıklı şekilde işletemeyecek bir ruh hali içindeyse, bu sefer Kur'an her iki aileden seçilecek adil kimselere arabuluculuk sorumluluğunu yüklemekte ve eğer iyi niyet içinde olunursa, Allah'ın yardımıyla sorunların çözüleceğini ifade etmektedir.⁶⁹ Hz. Peygamber de en son çare olarak başvurulabilecek boşanma-

⁶⁸ Nisa (4); 19.

⁶⁹ Nisa (4); 35.

nın, Allah'ın sevmediği helallerden olduğunu vurgulayarak insanları bu konuda titiz davranmaya davet etmektedir.⁷⁰

Sonuç

Atasözleri, tarih içinden süzülüp gelen tecrübelerin ürünü olarak oldukça değerli kaynaklardır. Onlardan faydalanmak, tutum ve davranışlarımızın doğrulabileceği muhtemel sonuçlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır. Bu amaçla, aile içindeki ilişkilerden bahseden atasözlerini derlediğimiz makalemizde, evliliğin önemi, soyaçekim, anne babanın yeri ve önemi, çocuğun eğitimi, kardeşler arası ilişkiler ve evlilik birliğinin devamlılığı adına önemli tavsiyeler ve uyarılar içeren atasözlerini değerlendirdik.

Atasözlerimizde evlilik tavsiye edilmekte ancak, bu karar verilirken tarafların göz önünde bulundurması gereken hususlar olduğu hatırlatılmaktadır. Örneğin, eşler arasındaki denkliğin gözetilmesi, yuva kurabilecek nitelikte bir eş tercih edilmesi, evlenme zamanının geciktirilmemesi ancak çok da acele kararlarla hatalı tercihlerde bulunulmaması, beklentilerin çok yüksek tutulmaması ve nihayetinde tevekkül tavsiye edilmektedir. Eş seçiminde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, soyaçekim gerçeğinin göz ardı edilmemesidir. İnsanlar kalıtım yoluyla ailelerinden bazı davranış özelliklerini almakta ve bunlar bir karakter özelliği haline geldiğinde, değiştirilmesi oldukça zor olmaktadır. Bu nedenle, gerek eş seçiminde gerekse insanlar arası ilişkilerde asil bir soydan gelmiş olanların tercih edilmesi, atasözlerinin önemle üzerinde durduğu konulardandır. Ancak atalarımız, kalıtım dışında bireyin davranışlarına etki eden diğer faktörleri de göz ardı etmeyerek sadece soy özelliklerine bakarak önyargılı davranmanın, zaman zaman yanlış tutum ve davranışlara yönlendirebileceği gerçeğini de hatırlatmışlardır.

⁷⁰ Ebu Davud, *Sünen*, Talak 3.

Aile içi ilişkilerde anne baba, çocukların yetişmesinde gösterdikleri maddi ve manevi fedakârlıklara dayalı olarak oldukça özel bir yere sahiptir. Ancak gerek atasözlerinin ortaya koyduğu tarihi tecrübe gerekse güncel araştırma sonuçları, ebeveynin evladından aynı ilgi ve özeni göremediğini bildirmektedir. Özellikle de annelerin gösterdiği özen, babanınkinden de fazla olmasına ve atasözlerinde genişçe yer bulmasına rağmen, dinimizin de bu konudaki hassasiyeti açıkça belirtilmişken, evlatların bu konuda yeterli hassasiyeti göstermediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Aile ilişkilerde anne babanın çocuk üzerinde hakkı olduğu kadar, çocukların da anne babaları üzerinde hakları vardır. Buna göre her anne baba çocuğuna değer vermeli, gösterdiği ilgi kadar değer göreceğini unutmamalı, çocukların eğitimi konusunda bazı ilkeleri göz ardı etmeden titizlikle söz ve davranışlarını şekillendirmelidir. Kardeşler arası ilişkilerde ise oluşabilecek kıskançlık duygularını göz ardı etmeden, adil bir şekilde çocuklarına muamele etmeli ve yaşanabilecek olumsuzluklara karşı tedbirini almalıdır. Her ne kadar kardeşlik, kan bağıyla bireyleri birbirine bağlayan önemli bir güç olsa da, bireylerin diğer aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek düzeye de taşınmamalıdır.

Evlilik bağının kurulması kadar, kurulan yuvanın huzuru ve devamlılığı da oldukça önemlidir. Atalarımız bu konuya sıkça değinmiş, gerek kocanın gerekse kadının davranışlarında itidalli olmalarını, aşırı beklentiler içine girmemelerini, birbirlerinin olumlu özellikleri üzerine odaklanmalarını ve mutluluğu evin dışında aranmalarını tavsiye etmiştir.

Aile içi ilişkilere yönelik olarak söylenmiş her bir atasözü, eğitimsel açıdan oldukça faydalı ipuçları içermekte, daha yaygın bir şekilde ve bilinçli olarak eğitimsel faaliyetlerde kullanılmayı hak etmektedir. Bireyler kurdukları ya da kuracakları yuvaya ilişkin var olan bu tecrübelerden faydalanmalı, atasözlerimizde sıkça tekrarlanan uyarılar dikkate alınmalı ve aynı hatalar tekrar edilmemelidir.

Kaynakça

- Adler, Alfred. *İnsanı Tanıma Sanatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.
- _____, *Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi*, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2000.
- Akılloğlu, Kübra, Mustafa Karadepe, Uğur Seçil Binokay. "Deneyisel Modellerde Anne Yoksunluğunun Beyin ve Davranışlar Üzerine Etkisi", *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 2014; 23(2), ss. 257-271.
- Aksan, Doğan. *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt 1, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2013.
- Bahçeci, Zafer. "Kalıtım", *Genel Biyoloji*, Mustafa Yel, Zafer Bahçeci, Mehmet Yılmaz, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Balswick, Jack and Judith Balswick, "The Future of Religious Education of the Family," *Handbook of Family Religious Education*, ed. Blake J. Neff and Donald Ratcliff, Alabama: REP, 1995, ss. 257-276.
- Bilgin, Vejdi. "Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, 2000, ss. 565-588.
- Burt, Sandra and Linda Perus. *Rehber Anne-Babalar*, Çev. Fatma Can Akbaş, Hayat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Chapman, Gary. *Beş Sevgi Dili*, Çev: Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Mealî*, Haz.: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, DİB Yayınları, <http://kuran.diyanet.gov.tr/meal.html>.
- Doğan, Ezgi. *Women's General Marital Adjustment and Relationship Style for Marital Adjustment in Relation to Dyadic Trust and Depression*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- D'Ohsson, M. De M. 18. *Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, Çev: Zerhan Yüksel, Kervan Kitapçılık, t.y.
- Dündar, Özge Z. "Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri," *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar*, ed. Nurşen Adak, Ankara: Ekinoks Yayınları, 2012, ss.39-64.
- Efe, Esin. *Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Eğilimleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- Güneş, Tohit. *Genel Biyoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.
- Gürel, Ramazan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hz. İbrahim (A.S.)*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013.
- Hökekleli, Hayati. "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İstanbul, 1993.
- İlmihal II (İslam ve Toplum)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.
- İnceoğlu, Metin. *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- İstatistiklerle Kadın 2013*, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 16056, Mart 2014.

- Kılıçaslan, Ayşegül. *Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
- Köknel, Özcan. *Çatışan Değerlerimiz*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007.
- Kurt, İhsan. *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Mikro Basın Yayın Dağıtım, Konya, 1997.
- Kütübü Sitte ve Şerhi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mir, Mustansir. "Kur'an'da İroni: Bir Yusuf Kısası İncelemesi", Çev: Ali Akay, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, Diyarbakır, 2007, ss. 189-205.
- Oraler, Güler. *Genetik*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990.
- Özdal, Funda ve Neriman Aral. "Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası İle Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2005, ss. 255-267.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt: 11, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978.
- _____, *Tarih Sohbetleri 1*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Pala, İskender. *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Pryor, Jan and Bryan Rodgers. *Değişen Ailelerde Çocuklar*, Çev. İbrahim Enis Köksaldı, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- 38 OMÜİFD Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Senlet, Ece Tuncay. *Domestic Violence Against Women in Relations to Marital Adjustment and Psychological Well-Being, with the Effects of Attachment, Marital Coping, and Social Support*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Tarhan, Nevzat. *Aile Okulu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, 2011.
- Twenge, Jean M. *Ben Nesli*, Çev. Esra Öztürk, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009.
- Yapıcı, Şenay. "Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi", *Turkish Studies*, Volume: 5/4, 2010, ss. 1544-1570.
- Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi Özet Raporu*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2006.
- Yavuzer, Haluk. "Yaygın Anne Baba Tutumları", *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*, Ed. Nuray Türkyılmaz Catic, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yiğen, Emel. *Zonguldak İl Merkezinde Yuwaya Giden 3-6 Yaş Grubu Çocuklarda Kardeş Kıskançlığının Değerlendirilmesi*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2005.
- Zulliger, Hans. *Çocukta Oyunla Tedavi*, Çev: Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.

